

EESTI VABAÕHUMUSEUM

Vana kiviaia parandamisel tasub olla ettevaatlik – seal võib olla kellegi kodu.

Algus lk 603

Kiviaiad võivad olla piirkonniti vägagi erinevad, nende hulk külas oleneb maastikust ja aluskorra kivimist. Vana kiviaiad koosnevad sületõstetavatest kividest, nendesse kiviaedadesse on rohkesti valatud talupoja higi ja vaeva. Suuri kive lasti maa sisse ning aeti tule ja kiiludega lõhki. Uuemal ajal lõhuti kive lõhkeainega ning seda tegid juba vastava oskusega kivilõhkujad.

Kiviaia ladumisel omad reeglid

Reeglina ei vaja kiviaed vundamenti ja kivid laotakse otse pinnasele. Eelnevalt eemaldatakse pinnasest kannud ja huumuskiht. Kiviaedade ladumisel tuleb lähtuda loogikast, et ülemise rea kivid ei töötaks kiiluna alumise rea suhtes, vaid toetuksid neile. Kivide asetuse põhimõte on selline, et suuremad kivid alla ja väiksemad peale. Samuti tuleb jälgida, et nn vertikaalsed vuugikohad ei kattuks. Ladumisel peaks iga asetatud kivi toetuma vähemalt kolmest punktist alumistele kividetele ja fikseeruma. Logisevad või fikseerumata kivid muudavad massi suurenedes oma asendit ja võivad kaasa tuua varingu.

Erandiks on vaid Muhu- ja Saaremaal ehitatud aiad, mille puhul kiviaia alumised kivid lasti umbes 30 sentimeetri sügavusele maasse, ehk teisi sõnu tehti kiviaia jalga, et vältida kivide kerkimist külmaga. On teada, et XVII sajandi lõpul saatis kuberner Kuressaarest sealsetele mõisavalitsejatele ringkirjalise korralduse, milles esitati kindlad nõudmised piirkondlikele kiviaedadele. Seal oli selgelt kirjas, kui laiad ja kui kõrged kiviaiad pidid olema ja mitu sülda kiviaeda iga adramaomanik aastast tegema pidi. Veel sadakond

aastat tagasi kehtisid Saaremaal kindlaks määratud trahvisummad, kui loomad üle kehva aia naabrimehe põllule läksid. Mandril oli karjuste pidamine üsna tavaline ja seal vastutasid loomade paha peale minemise eest põhiliselt nemad, aga mitte kehva aia omanik.

Kiviaia ehitus toimus enamasti peale sügiseste põllutööde lõppu, siis veeti põllutööde käigus väljatulnud kivid kiviraunadest sinna, kus kiviaeda ehitati. See kivide vedu ja aia ehitamine toimus tavaliselt talgute korras ja põhilised talgulised olid mehed. Aia kõrgemaks ladumise ja parandamisega said hakkama ka naised. Kuid eks see tegemine sõltub otseselt ka kivide suurusest, sest suuremad kivid jäävad tavaliselt ikka meestele tõsta. Hea tava nõudis, et aiad pidid parandatud olema jüripäevaks, 23. aprilliks, sest siis lasti kari karjamaale.

Uue aja kiviaiad

Viimase sadakonna aastaga on toimunud nihe kiviaedade väljanägemises. Varasemal ajal ei pööratud nii suurt tähelepanu sellele, milline kiviaed oli, esmane ülesanne oli kivid põllult ja lust ära saada ja teine, et aed peaks kinni loomad. Praegusel ajal peab kiviaed ka silmale ilus vaadata olema ja tihti ongi probleem selles, et kuna põllumaad pole endises ulatuses kasutusel, ei tule ka piisavalt palju kive maa seest, millega aeda parandada või juurde ehitada.

Paljud kunagi rajatud kiviaiad on praeguseks hävinend. Muhumaal näitaks veeti juba XIX sajandi lõpul paljud aiad Väinamere tammi ehitamiseks. Eelmise sajandi 50ndatel veeti mandril tohutul hulgal maakiviaedu killustikutööstusesse killustiku valmistamiseks

ja kilomeetritest paekiviaedadesse põletatud lupja. Küllap see kõik käibki asja juurde, samas on ometi kurb, et ajaloolised kiviaedade süsteemid igaveseks hävitatud või kadunud on.

Suured muutused kiviaedade asukoha või funktsiooni osas toimusid ka seoses maade kruntimistega. Kord üles laotud kiviaeda transporditi harva teise kohta, kui maa piirid muutusid. Samas on ka teada, et paljusid kiviaedu, mis piiritülid käigus maha kisti, keegi enam korralikult tagasi ei ladunud.

Hoolitse oma kiviaia eest

Loodus ei salli tühja kohta ja nii on lugu ka kiviaiaga – ikka leidub taimi ja putukaid, kes kasutavad teie kiviaeda oma koduna. Seepärast ongi mõistlik hoolida kiviaedu nii minimaalselt kui võimalik, ehk teisisõnu, kiviaia äärest tuleks eemaldada võsa ja rohi, aga sambalad ja samblikud, mis kividetele kasvavad, on, võiks lahkesti rahule jätta.

Samuti võiks jälgida vana kiviaia uuesti ülesladumisel, kas seal ei ole väikeste loomade käiguradu. Värskest üleslaotud kiviaed võib mõnele väikesele metsloomale üsna suureks ebameeldivuseks osutada ja saatuslikukski saada, kui ta palehigis põgeneda püüab.

Uue kiviaia ehitaja peaks vaatama, millised aiad on just tema kodukohale omased. Kindlasti tuleks kasutada sellele paikkonnale omast materjali, sest siis moodustub loomulik side aia ja seda ümbritseva looduse vahel. Samas ärge unustage, et luba küsimata ei maksa naabri põllult kive ära vedada ega neid rannast korjata! Mõlemad teod on rangelt karistatavad.

MARIKE LAHT

Eesti Vabaõhumuuseumi peakonservator